

KISZOLGÁLTATOTT HATALOM

Bogdan Suceavă: *Să auzi forma unei tobe*

■ Még mielőtt megírta volna a kilencvenes évek, az „átmeneti időszak” Bukarestjének groteszk, irreális világát, az Élhető József fordításban magyarul is olvasható *A félhanggal emelt időből érkezett* című, helyenként fájdalmas humorú regényt (2004, magyarul 2009), Bogdan Suceavă elsősorban novellistaként volt ismert. A kétezres évek elején kétkötetnyi elbeszélése jelent meg (*Imperiul generalilor târzii si alte istorii* 2002-ben és *Bunicul s-a întors la franceză* 2003-ban). Mindkét kötetben ott bujkál utalások, gondolatfoszlányok formájában a későbbi regény hangulata, tematikája, a rövid forma pedig még evidensebbé teszi azt, ami Bogdan Suceavă prózájában fontos: a fegyelmezetten pontos leírásokat és a realitás talajából bármelyik félmondatban elrugaszkodni képes fantasztiikumot.

Suceavă új kötete (*Să auzi forma unei tobe*, 2013) a már említett elbeszéléskötetek anyagát fogja össze egy új, korábban még nem közölt történettel kiegészítve. A novellák néhány, jól körvonalazható témakörhöz kapcsolódnak: a kommunista korszak és az átmeneti időszak (kilencvenes évek eleje) történései, amerikai közegekben játszódó írások és végül egy sajátos, rurális román kisvilág, Valea Rea (afféle Sinistra-körzet) vonzáskörébe tartozó elbeszélések.

A fantasztiikum, a valószerűtlen, mégis lehetséges elemek jelenléte lebegővé teszi a novellákat, még akkor is, ha az egyszerűen a véletlenek közjátékának eredménye, mint a címadó novellában a cirkusból szökött elefánt megjelenése Bukarest központjában. A fantasztiikum különféle mértékben van jelen ezekben a szövegekben, helyenként csupán egy groteszk szituáció, egy bomlott elme működésének mechanizmusa, máskor hangsúlyosabb szerepet kap.

Suceavă a kommunizmus ideje alatt, illetve a kilencvenes évek elején játszódó történeteinek egyik jellemzője, hogy kiemelt szerepet kap bennük a katonaság. A kaszárnyalét a maga szervezetségével, egyéniséget megőrlő uniformizmusával, ugyanakkor sajátos abszurd helyzetével, hol szejki, hol márquezi hangulatával több novellájában is megjelenik, hogy végül a román forradalom napjaiban játszódó 2010-es, megrázó regé-

nyében, a *Noaptea când cineva a murit pentru tine*-ben éppen a nonszensz, az értelmetlen cselekvések kapcsán egymás tükörképévé váljon a látszólag fegyelmezett katonalét és a forradalmárvilág káosza.

Az összegyűjtött novellák egyik legemlékezetesebb alakja a hatalom képviselője, az idős katonatiszt vagy tekintélyes pártfunkcionárius, aki látszólag magabiztosan közlekedik kormányépületek és minisztériumok folyosóin, sorsok alakulása felett dönt, miközben maga is kiszolgáltatott a sokszor csak gyanított hatalmaknak (*Imperiul generalilor târzii*, *Bunicul s-a întors la franceză*, *În București, când se lasă seara*). Látszólag ezek az emberek irányítják a történelem alakulását, közben pedig mintha valamilyen engeszthetetlen külső erő irányítaná őket. Amikor minden apró vállrándításnak tétje lehet, kizárt eset, hogy ne történjen valami, ami kavicsként a gépezetben megakadályozza egy-egy terv véghezvitelét, s szembesíti a történelem formálóit tulajdon kicsinységükkel. A kiszolgáltatott hatalom vizuális képe az íródjára perzsaszőnyegén szívrohamban meghalt tábornok és a szobából rémülten menekülő titkárnó, aki „kirohant az előtérbe a hamis dór oszlopok között, végig a párnázott ajtók végtelen során, amelyek immár sehová sem nyíltak, és nem tudta, kinek szóljon, kit hívjon, kinek könyörögjön és miért” (*Imperiul generalilor târzii*).

Velük szemben áll a közkatona, a csupán parancsok végrehajtására odarendelt kismember, aki mindvégig a kiszolgáltatottság állapotában él.

„– Tudod, hány hadnagy alatt szolgáltam a háborúban?” – kérdezi egy második világháborús veterán. „Nyolc! – mondta a győztesek hangján, mert a nagy mérszárítások nem ismernek más győztest, csak a túlélőt.”

Az általa megélt történelem és politika teljesen eltér attól, amit a történelemkönyvekben írnak, vagy lelkesítő beszédekben elmondanak. „...nem volt saját véleménye arról, hogy a román hadsereg három éven keresztül harcolt a Vörös Hadsereg ellen, majd a Wehrmacht ellen fordította a fegyvert, és a Vörös Hadsereg mellett harcolt. Az efféle dolgok meghaladták, úgy vélte, nem egy 1945-ben leszerelt öreg hadfi dolga ezen rá-

gódni. Néha mondogatta a nyolcvanas évek román hadseregéről, hogy az olyan felszerelt, mint a negyvenes években az elit alakulatok voltak, azon fontos okból kifolyólag, hogy a mi időnkben már minden katona két egyforma méretű bakancsot kapott” (*O călătorie în jurul lumii*).

A csetlő-botló kisember hadseregbeli tevékenysége helyenként humoros formában jelenik meg, az *Istoria de la Al Waqbah sau Călătorieile omului cameleon*-ban a Kuveitban állomásozó nemzetközi alakulat katonái súlyos alkoholmérgezését szenvednek, miután megkóstolják az egyik kreatív román katona hazai eljárással és nemzetközi összefogással, fűgéből készített pálinkáját.

Abszurd helyzetből fakadó komikum uralkodik a kommunista korszakban játszódó novellákban. Az állandó áramszünetek közepette cigarettafüsttel működő áramforrást barkácsol egy mérnök, hogy megnézhesse a szombati filmet (*Tata a vrut televizor sâmbătă seara*). Kisiklik egy tehervonat, és a katonaság, a titkosszolgálat meg a kommunista párt emberei hasztalan próbálják megfejteni, ki és hogyan épített falat a vonat elé. Hiába hozza be az elkövetőt az egyik tiszt, kollégái elkergetik, mert hiszen a jelentésben nem egy örült elme érthetetlen tettét, csupán a gondosan felépített és leleplezett szabotázsakciót lehet beírni (*Zidul*).

A kommunista korszak szinte kínálja az abszurd helyzetekből a fantasztikum, a sci-fi felé való átlépést. Az *Urșii experimentali* című elbeszélésben szibériai kutatóállomáson kitenyészített és a Kárpátokban szabadon engedett, hatalmas fehér medvék támadják a juhokat és embereket, hogy végül egy hatalmas államelnöki vadászat vessen véget a kísérletnek. Az *Am vrut să știu de unde-i lumina* című novellában a kis hegyi faluban kizárólag mutáns szörnyszülöttek születnek, és senki nem érti, mi ennek az oka, míg az egyetlen normális alkatú, ám a szokottól eltérő intelligenciával született gyermek meg nem fejtje a rejtélyt: titkos kísérletek nyomán radioaktív hulladék szivárog a környék vízhálózatába.

Suceavă prózájában az érthetetlen, az ijesztő, a kiszolgáltatottság érzésének gyakori kísérője a humor. Fanyar, kétségbeesett humor ez, amely nem arra hivatott, hogy feloldja a feszültséget, hanem arra, hogy megtanít-

son, hogyan lehet elviselni az elviselhetetlent. Az imént idézett novellában például a csodagyerek csecsemőként tanul meg írni-olvasni, „a bölcső mellett felejtett Scânteiaból”, a hadsereg pedig gombatermesztő farmot nyit a radioaktív környezetben, és komoly gazdasági sikereket ér el a szokatlanul bő termés forgalmazásával.

A szinte mindig jelen levő, az átlátható dolgok mögött lapuló valószínűtlen, olykor természetfeletti Bogdan Suceavă sokszor kimért, részletező környezetrajzzal ellensúlyozza. Matematikai pontossággal ábrázol, mondhatni joggal, hiszen a California State Universityn geometriát tanító Suceavă öndefiníciója szerint „román író és amerikai matematikus”. Lokális színként jelenik meg prózájában az amerikai campusok világa, ahol az észszerűség, a logika, a pontosság uralkodik, és ahol az emberi kapcsolatok fájdalmasan kiüresednek. Ebben a jól szervezett térben állandóan jelen van a halál, például egy öngyilkosságra készülő sorozatgyilkos vagy egy végzetes betegséggel küzdő ügyintéző alakjában. A halál szaga járja be a campust, akár szó szerint, mint az *Ultimul diamant al coroanei* című elbeszélésben, ahol a kávézó hűtőkamrájába bezáródott fiatalember bomló hullájának megtalálásakor az irodalomtanárnó először arra panaszodik, hogy „Nem lehet Hemingwayről beszélni egy halálszagtól bűzlő amfiteátrumban”, majd döbbenet állapítja meg, hogy „maga a rendszer szüli a gyilkosságot”.

Játszódjanak bár a régi vagy közelmúltban, az Egyesült Államokban, Bukarestben, kisvárosokban, hegyi falvakban vagy tengerparton, Bogdan Suceavă leginkább realista elbeszéléseiben is benne van a valóságtól való elrugaszkodás lehetősége, és a leginkább hallucinatorikus pillanatokban is képes részletérzékenyen apró, valószerű adatokra figyelni.

Míntha a fantasztikum szerepe nála az volna, hogy rávilágítson arra, hogy a tökéletesen uralt nyelvhasználat és történetészövés éppolyan illúzió, mint a hatalomé. Az ember a maga igaz valójában nem más, mint esendő, ismeretlen erőknél és önnön temperamentumának kiszolgáltatott lény, akin nem segít más, mint a valóságon felülemelkedni tudás képessége.

Vallasek Júlia